

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

SAKPROSA
Havet. En idéhistorie. På tokt blant kolonister, lystseilere, sjømonstre og oljetankere
 Ellen Krefting og Gard Paulsen
 Kagge Forlag
 2025,
 336 sider

STORMFULL: Havet gir og tar. Her i Peder Balkes maleri «Fugleflokk over opprørt hav» (cirka 1870).

ANMELDELSE

To norske idéhistorikere viser oss at havet er både lunefullt og prisgitt menneskenes luner.

Havets rikdom

Det havet som omgir oss, og som former klodens livsmiljø, kan forstås gjennom ulike faglige tilnærminger. I ei bok med «idéhistorie» i tittelen, er det naturlig at ideer, forestillinger og forskningstradisjoner står i sentrum, men de to forfatterne, Ellen Krefting og Gard Paulsen fra Universitetet i Oslo, byr på langt mer enn historier om hvordan det har vært tenkt om havet gjennom århundrene. De går også konkret til verks når de viser hvordan havet brukes og forvaltes, fra overflate til bunn, og det legges ikke skjul på at rovdrift på ressurser og global oppvarming nå utgjør en trussel mot klodens økologiske kretsløp. Krefting og Paulsens framstilling av havets idéhistorie er altså både fysisk, biologisk og sanselig.

«Havet – en idéhistorie» springer ut av et langvarig prosjekt med deltakere fra mange land. Men frykt ikke, her er ingen tørre rapporter eller fotnoter å drukne i. I stedet ser vi enda en gang at skarpskodde akademikere lykkes med å formidle forskning med fortellerglede, samtidig som de viser oss at humaniora, samfunnsfag og naturvitenskap thrives best i samspill. Det gjør seg også godt at forfatterne boltrer seg i overraskende kilder og skjønnlitterære referanser fra Jules Vernes til Øyvind Rimbered. De er opptatt av lange linjer, og gjør bokstavelig talt dypdykk i eksempler fra kyst- og havnasjonen Norge. Boka byr dessuten sjenerøst på tegninger, malerkunst, fotografier og – ikke minst – sjøkart. Slik blir boka et storslått praktverk.

Boka er bygd opp av fire deler, som aldri taper av syne at de utgjør en enhet. Det er

åpningskapitlene i bolken med navnet 'Det truende havet' som kommer nærmest det som konvensjonelt forbindes med idéhistorie. Det vil si at mye kretser rundt vestlig-kristne forestillinger om skillet mellom hav og land, syndfloden og drukning som guds straffedom. I dag er havet ikke bare truende, men også truet. Sjøen er lunefull, men er samtidig prisgitt menneskenes luner

gjennom oljekatastrofer, forsøpling og et stigende havnivå som lar øystater og kystfolk gå under.

'Det frie havet' er en nærmest ironisk tittel på den andre delen av boka. Begrepet *mare liberum* forbindes med den nederlandske juristen Hugo Grotius på 1620-tallet, som i virkeligheten leverte et kampskrift på vegne av et stort handelskompani som ønsket å holde konkurrenter ute og sikre seg handelsmonopol og kolonier. «Det frie Atlanterhavet» la på samme tid grunnlaget for slavehandelen med

stor betydning for økonomisk vekst i vår del av verden. Forfatterne viser også hvordan plyndring og piratvirksomhet lever videre i vår kultur gjennom den romantiske fascinasjonen for Kaptein Sabeltann og karibiske filmhelter. I tillegg spør de betimelig hva frihet på havene betyr når båtflyktninger drives tilbake med militære maktmidler og påbudet om å redde mennesker i havsnød brytes.

Også når forfatterne beveger seg inn på 'Det rike havet' har de sans for tveetydigheter og interessekonflikter. Her er de nær-

mest historie- og samfunnsfaglige tilnærminger, og forteller om hav som livnærer kystfolk og gir oss mat på bordet, men som samtidig opplever kollaps på grunn av overfiske og jakt på kortsiktig profit.

Her er også et av bokas få eksempler på et ikke-vestlig forvaltnings- og kunnskapssyn i havet ved Salomonøyene i det sørvestlige Stillehavet, samtidig som det minnes om urfolks holistiske og økologiske varsomhet i andre deler av verden. Størst inntrykk gjør det å lese om drømmene fra 1960-tallet om havets og havbunnens rikdommer som menneskehetens fellesarv, der et FN-organ skulle sørge for omfordeling fra rike og mektige stater til utviklingsland.

Trygt loses vi gjennom et trinnsvis utvikling av en havrett med stadige utvidelser av territorialgrenser og «økonomiske soner» for statlige og kommersielle interesser. Siste nytt er gruvedrift på havbunnen i områder på norsk sokkel, som det er advart mot både av miljøorganisasjoner og myndigheter i andre land. Det følges opp med en ryddig teknologi- og vitenskapshistorisk oversikt i delen om 'Det begripelige havet', som tar oss med på ei oseanografisk reise fra de første sjømannsskoler på 1600-tallet til dagens matematiske modellbygging på Havforskningsinstituttet i Bergen.

Det er kanskje urimelig å ønske seg noe mer i et slikt storverk, men jeg synes at det blir litt snaut når forfatterne mot slutten viser til historieforskning («blå humaniora») uten å gjøre særlig bruk av nyere faglitteratur om havenes kultur-, sosial- og miljøhistorie. Kanskje kunne det også ha vært gjort mer ut av det militarisererte og geopolitiske kappløpet, der vårt eget land har meldt seg på med stor iver. Hva, om noe, har kommet ut av det internasjonale konferansearbeidet som Erna Solberg en gang sto i front for, der Norge som vanlig utropte seg som verdensledende? Og hadde ikke oppdrettsnærings utfordringer fortjent litt mer plass? Samtidig er jeg svar skyldig om noen som spør hva jeg vil ha mindre av i ei rikholdig bok som vil opplyse og glede mange i de mørke høstkveldene.

Tore Linné Eriksen
 bokmagasinet@klassekampen.no